

Asia Tekijänoikeus selittävään piirrokseen
Hakija N.N.
Annettu 03.04.2002

Lausuntopyyntö

N.N. (jäljempänä hakija) on pyytänyt 20.2.2002 saapuneella kirjeellään tekijänoikeusneuvoston lausuntoa hakijan laatiman piirroksen käyttämisestä Maakuntaliitto A:n julkaisussa.

Lausuntopyynnön mukaan henkilö nimeltä M.M. on kopioinut luvatta hakijan piirroksen ja merkinnyt oman nimensä piirroksen tekijäksi julkaisussa "Tyrni luonnonvaraisena ja viljelykasvina".

Hakijan mukaan hän on aikoinaan piirtänyt kyseisen piirroksen tutkija K.K.:lle artikkelia "Tyrnin kasvupaikkavaatimuksista eräillä Pohjanlahden saarilla" varten. Artikkelin, johon piirros sisältyi, on julkaistu Luonnon tutkija -lehden numerossa 2/1989. Hakija on piirtänyt kuvan silloisella nimellään, ja hakijan nimikirjaimet esiintyvät piirroksessa. Koska hakijan piirtämä alkuperäinen kuva on pienennetty artikkelin yhteydessä julkaisemista varten, nimikirjaimet ovat niinkään pienentyneet, mutta hakijan käsityksen mukaan se ei oikeuta ketään toista kopioimaan hakijan piirrosta ja esittämään sitä omalla nimellään.

Hakijan mukaan M.M. ei ole kysynyt lupaa hakijan kuvan kopioimiseen tai käyttämiseen hakijalta suoraan eikä myöskään K.K.:n kautta.

Hakija pyytää nyt tekijänoikeusneuvoston lausuntoa siitä, mitä hän voi asiassa tehdä ja kuinka tekijänoikeuslakia tulee tässä tapauksessa tulkita.

Vastineet

Tekijänoikeusneuvosto on varannut sekä M.M.:lle että Maakuntaliitto A:lle mahdollisuuden vastineen antamiseen.

M.M. ei ole antanut asiassa vastinetta. Maakuntaliitto A toteaa 14.3.2002 päivätyssä vastineessaan seuraavaa.

A:lta on pyydetty vastinetta hakijan tekijänoikeusneuvostolle osoittamaan lausuntopyyntöön koskien tyrnivyöhykkeen rakennetta koskevan piirroksen käyttämistä A:n julkaisusarjassa. Maakuntaliitto A on suorittanut Laitoksen X tutkimusasemalle 15.1.1996 sopimuksen mukaisen 300 markan korvauksen lausuntopyynnössä tarkoitettusta piirroksesta. Näin olleen Maakuntaliitto A katsoo, että mahdollinen kysymys tekijänoikeuksista ja niiden korvaamisesta on hakijan ja hänen työnantajanaan toimivan X:n välinen asia, eikä Maakuntaliitto A:lla ole asiaan lisättävää.

TEKIJÄNOIKEUSNEUVOSTON LAUSUNTO

Tekijänoikeusneuvosto toteaa aluksi seuraavaa. Tekijänoikeusneuvoston tehtävänä on tekijänoikeuslain 55 §:n mukaan avustaa opetusministeriötä tekijänoikeutta koskevien asioiden käsittelyssä ja antaa lausuntoja tekijänoikeuslain soveltamisesta. Tekijänoikeusneuvosto ei voi toimivaltansa puitteissa tulkita tehtyjä sopimuksia tai muutoin arvioida näyttökysymyksiä. Tekijänoikeusneuvosto ei siten voi ottaa kantaa siihen, mitä hakijan ja muiden asiaan osallisten välillä on mahdollisesti sovittu esimerkiksi hakijan piirustuksen käyttämisestä.

Muutoin tekijänoikeusneuvosto esittää lausuntonaan seuraavan.

Tekijänoikeudesta

Tekijänoikeuslain (TekijäL, 404/61) 1 §:n 1 momentin mukaan sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on tekijänoikeus teokseen. Kirjallisina teoksina suojataan sekä kaunokirjallisia että selittäviä kirjallisia esityksiä. Pykälän 2 momentin mukaan kirjallisena teoksena pidetään myös karttaa sekä muuta selittävää piirustusta.

Kirjallisen tai taiteellisen tuotteen on tekijänoikeussuojaa saadakseen yllettävä teostasoon eli ylitettävä ns. teoskynnys, eli sen on oltava itsenäinen ja omaperäinen tekijänsä henkisen luomistyön tulos.

Itsenäisyys- ja omaperäisyysvaatimuksen katsotaan yleensä täyttyvän, jos voidaan olettaa, ettei kukaan muu työhön ryhtyessään olisi tehnyt samanlaista teosta. Tekijänoikeussuojan edellytyksenä ei ole muita erityisiä vaatimuksia. Ratkaisu teoskynnyksen ylittymisestä tehdään tapauskohtaisella harkinnalla.

Tekijänoikeussuojaa ei katsota olevan syytä antaa sellaiselle tuotteelle, joka on syntynyt täysin mekaanisen työskentelyn tuloksena tai kopioimalla jo olemassa olevia tuotteita.

Tekijänoikeus ei suojaa ideoita, aiheita, periaatteita tai tietoja sinänsä, vaan sitä persoonallista ilmenemismuotoa, johon ne on saatettu. Tekijänoikeus voi suojata esimerkiksi johonkin tieteelliseen artikkeliin liittyvän piirroksen ilmaisumuotoa, jossa tekijän persoonallinen luomistyö ilmenee, muttei pelkästään piirroksen aiheesta, siinä omaksuttuja ratkaisuideoita tms. Tekijänoikeussuoja ei siten estä esimerkiksi uuden itsenäisen ja omaperäisen piirroksen tekemistä samasta aiheesta tai ideasta.

Tekijänoikeus syntyy lähtökohtaisesti teoksen luoneelle fyysiselle henkilölle. Teos voidaan luoda myös useiden henkilöiden yhteistyönä. Tällainen useiden tekijöiden osuuksista muodostuva teos voi olla joko yhteisteos tai yhteenliitetty teos.

Yhteisteoksesta säädetään TekijäL 6 §:ssä. Sen mukaan kahden tai useamman tekijän yhdessä luomaan teokseen, jossa tekijöiden osuudet eivät muodosta itsenäisiä teoksia, on tekijöillä tekijänoikeus yhteisesti. Kullakin heistä on kuitenkin valta vaatimusten esittämiseen oikeuden loukkauksen johdosta. Yhteisteoksen käyttämiseen tarvitaan kaikkien tekijöiden lupa.

Yhteenliitetty teos on kyseessä silloin, kun tekijöiden osuudet teoksen kokonaisuudesta ovat toisistaan erotettavissa. Kukin yhteenliitetyn teoksen tekijöistä määrää toisista riippumatta vain omasta osuudestaan. Yhteenliitetty teos on esimerkiksi kirja, jossa on sekä tekstiä että kuvitusta. Yhteenliitettyihin teoksiin ei sovelleta TekijäL 6 §:n yhteisteoksia koskevaa säännöstä.

Tekijän taloudellisista oikeuksista säädetään TekijäL 2 §:ssä. Säännöksen mukaan tekijänoikeus tuottaa, TekijäL 2 luvussa mainituin rajoituksin, yksinomaisen oikeuden määrätä teoksesta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin muuttamattomana tai muutettuna.

Tekijän moraalisisista oikeuksista säädetään TekijäL 3 §:ssä. Säännöksen mukaan tekijän nimi on ilmoitettava hyvän tavan mukaisesti, kun teoksesta valmistetaan kappaleita tai teos kokonaan tai osittain saatetaan yleisön saataviin. Lisäksi säännöksessä kielletään teoksen muuttaminen tekijän kirjallista tai taiteellista arvoa loukkaavalla tavalla tai teoksen saattaminen yleisön saataviin sanotuin tavoin loukkaavassa muodossa tai yhteydessä.

Kuten todettu, tekijänoikeus syntyy lähtökohtaisesti teoksen luoneelle fyysiselle henkilölle. Tekijä voi kuitenkin luovuttaa oikeutensa toiselle. Tekijänoikeuden luovutusta koskeva sopimus voi olla kirjallinen, suullinen tai ns. hiljainen eli konkludenttinen sopimus. Konkludenttisesta sopimuksesta on kyse silloin, kun tekijänoikeuden siirtymisestä voidaan esimerkiksi osapuolten välisen vakiintuneen käytännön tai olosuhteiden perusteella katsoa tietyssä laajuudessa sovitun.

Tekijänoikeuden luovutusta koskevat yleiset säännökset ovat TekijäL 27 — 29 §:ssä. Taloudellisista oikeuksistaan tekijä voi luopua kokonaan tai osittain. Moraalisista oikeuksistaan tekijä voi TekijäL 3 §:n 3 momentin mukaan luopua vain, jos kysymyksessä on laadultaan ja laajuudeltaan rajoitettu teoksen käyttäminen. TekijäL 28 §:n mukaan ellei toisin ole sovittu, ei se, jolle tekijänoikeus on luovutettu, saa muuttaa teosta eikä luovuttaa oikeutta toiselle. Tekijänoikeuden luovutuksensaaja voi siten luovuttaa oikeuden edelleen kolmannelle vain, jos tästä on tekijän kanssa sovittu. Sopimus voi olla, kuten todettu, myös suullinen tai konkludenttinen. Myös lupa teoksen muuttamiseen voi olla konkludenttinen esimerkiksi tilanteessa, jossa teoskappaleen käyttäminen edellyttää teoksen muuttamista.

Tekijänoikeus on TekijäL 43 §:n mukaan voimassa, kunnes tekijän kuolinvuodesta on kulunut 70 vuotta.

Tekijänoikeuden loukkaamisesta aiheutuvista seuraamuksista on säädetty TekijäL 7 luvun rangaistusta ja korvausvelvollisuutta koskevissa säännöksissä.

Selittävästä piirustuksista

Selittävien piirustusten tekijänoikeussuojaa on käsitelty TekijäL:n esitöissä. Esitöiden mukaan selittävää piirustusta suojataan kirjallisena teoksena sen vuoksi, että "lainsuojan on oltava saman siitä riippumatta, onko jonkin asian esittämistä varten käytetty kirjallista vai kuvallista ilmaisumuotoa" (Komiteamietintö 1953:5. Ehdotus laiksi tekijänoikeudesta kirjallisiin ja taiteellisiin teoksiin, s. 46). Mietinnön sivulla 47 todetaan seuraavaa:

"Asian luonnosta johtuu, että myös nyt tarkoitettujen teosten tulee täyttää tiettyjä vaatimuksia itsenäisyyteen ja omaperäisyyteen nähden tullakseen osallisiksi tekijänoikeussuojasta. Edellytykseen, että teoksen tulee olla selittävä, sisältyy laatuvaatimus, vaikkakin rajoitetussa mielessä. Edellytetään nimittäin, että teoksen täyttääkseen sanotun laatuvaatimuksen tulee olla valmistettu jonkinlaisia tieteellisiä menetelmiä käyttäen. Vaikkakaan sellaisella teoksella ei välttämättömästi tarvitsisi olla tieteellistä arvoa, kohoaisi se kuitenkin niiden yksinkertaisten tuotteiden, ennen muita tavallisten karttojen ja piirustusten, yläpuolelle, jotka ilman sellaisen rajan määräämistä myös tulisivat osalliseksi ehdotetusta suojasta."

Selittävät piirustukset voivat saada tekijänoikeussuojaa samoin edellytyksin kuin muutkin teokset, eli suojan edellytyksenä on, että selittävä piirros ylittää teostasoon eli on itsenäinen ja omaperäinen luomistyön tulos.

Tekijänoikeusneuvosto on käsitellyt selittävien piirustusten tekijänoikeussuojaa lausunnossaan 1996:2 (Oppi- ja käsikirjan lääketieteellisen kuvituksen tekijänoikeus). Tekijänoikeusneuvosto katsoi, että lausuntopyynnössä tarkoitetut lääketieteelliseen tekstiin liittyvät selittävät piirustukset, joissa oli kuvattu mm. ihmisen hengityselimistöä ja keuhkojen toimintaa, eivät ylittäneet teostasoon ja jäivät siksi tekijänoikeussuojan ulkopuolelle.

Lausuntopyynnössä tarkoitetut piirrokset

Hakijan alkuperäinen piirros

Hakija on toimittanut tekijänoikeusneuvostolle alkuperäisen A3-kokoisen piirroksensa lausuntopyyntönsä liitteenä. Piirros kuvaa tyrnipensaiden kasvuoloja metsän ja meren välissä. Piirros on tehty tussilla tms. kynällä ja siinä on hahmoteltu oikealta vasemmalle puita (kuusi, mäntyjä ja lehtipuita, joiden lajia ei voi tunnistaa piirroksista), pensaita ja merenrannan kasvillisuutta. Hakijan alkuperäinen piirros ei sisällä tekstejä.

Luonnon tutkija 2/1989 -lehdessä julkaistu piirros

Hakija on toimittanut tekijänoikeusneuvostolle myös Luonnon tutkija -lehden numeron 2/1989. Kyseinen lehti sisältää K.K.n artikkelin "Tyrnin (Hippophaë rhamnoides L.) kasvupaikkavaatimuksista erillä Pohjanlahden saarilla". Artikkelin, joka on luonteeltaan tieteellinen, on viisi sivua pitkä ja sisältää useampia selittäviä piirroksia. Yksi näistä piirroksista on hakijan laatima, lausuntopyynnössä tarkoitettu piirros, joka on artikkelissa pienennetty kokoon 10 cm x 7,5 cm. Artikkelin liitettävien piirrosten tarkoitus on selventää soveltuvissa kohdissa artikkelin tieteellistä tekstiä.

Hakijan piirrokseen on lisätty suomen- ja englanninkielisiä tekstejä piirroksen selventämiseksi (esim. Mänty - Pinus Sylvestris, Nuoria ja vanhoja tyrnipensaita - Young and old sea buckthorns).

Tyrni luonnonvaraisena ja viljelykasvina -teoksessa julkaistu piirros

Hakijan lausuntopyynnön liitteenä on myös Maakuntaliitto A:n julkaisu "Tyrni luonnonvaraisena ja viljelykasvina". Teoksen alkusanoissa todetaan, että kyseisen kirjallisuusselvityksen tarkoitus on luoda lukijalle kuva luonnonvaraisesta tyrnistä kasvina ja esitellä tyrnin käyttöön ja viljelyyn

liittyviä asioita. Selvityksen pituus on 42 sivua + liitteet. Lähdeluettelon mukaan yhtenä lähteenä on käytetty edellä mainittua K.K.:n artikkelia.

Selvityksen sivulla 8 - 9 kuvataan tyrnikasvuston "elämänkaarta ja kilpailua". Tämän tekstin yhteyteen on liitetty selittävä piirros "Tyrnivyoöhykkeen rakenne Merikarvian Ourassa", jossa esitellään tyrnin leviämistä maankohoamisen seurauksena paljastuvalle maalle. Kuvatekstissä todetaan piirroksen olevan K.K.:n mukaan M.M.:n.

Kysein piirros muistuttaa Luonnon tutkija 2/1989 -lehdessä julkaistua piirrosta. Näitä kahta piirrosta verrattaessa niissä voidaan kuitenkin todeta olevan tiettyjä eroavaisuuksia. Kuusien ja mäntyjen hahmotelmat muistuttavat toisiaan molemmissa piirroksissa. Sen sijaan lehtipuut ja pensaat on hahmoteltu eri tavoin. Myös piirrosten tekstit eroavat toisistaan, sillä Tyrni luonnonvaraisena ja viljelykasvina -selvityksessä on käytetty ainoastaan suomenkielisiä piirrosta selventäviä tekstejä (esim. Kuusi, Mänty, Nuoria ja vanhoja tyrnipensaita).

Vastaukset lausuntopyynnössä esitettyihin kysymyksiin

Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että hakijan laatima tyrnin kasvupaikkaa kuvaava piirros, joka on julkaistu Luonnon tutkija 2/1989 -lehdessä osana tyrniä käsittelevää artikkelia, on selittävä piirustus.

Selittävät piirustukset voivat saada tekijänoikeussuojaa edellyttäen, että ne ovat itsenäisiä ja omaperäisiä eli yltyvät teostasoon. Selittävien piirustusten tulee teostasoon yltyäkseen olla ilmaisumuodoltaan sillä tavoin omaperäisiä, ettei kukaan muu asiantuntija voisi itsenäisesti päätyä esittämään samoja asioita muodoltaan samanlaisilla piirustuksilla. Lausunnossaan 1996:2 tekijänoikeusneuvosto katsoi, että lääketieteelliseen tekstiin liittyvät selittävät piirustukset jäivät tekijänoikeussuojan ulkopuolelle niiltä puuttuvan omaperäisyyden johdosta.

Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että Luonnon tutkija 2/1989 -lehdessä julkaistu hakijan piirustus on laadittu tutkija K.K.:n tieteellistä artikkelia varten. Piirustuksen tarkoituksena on selventää kyseisessä tieteellisessä artikkelissa esitettyä. Tekijänoikeusneuvoston käsityksen mukaan on mahdollista, että hakija on laatinut piirroksen K.K.:n antamien, mahdollisesti yksityiskohtaisten ohjeiden mukaan.

Tekijänoikeusneuvosto toteaa edelleen, että molemmissa lausuntopyynnössä tarkoitettussa piirustuksissa, eli Luonnon tutkija 2/1989 -lehdessä julkaistussa piirustuksessa ja Maakuntaliitto A:n julkaisuun sisältyvässä piirustuksessa, on toteutettu samaa ideaa kuvata tyrnin kasvuolosuhteita metsän ja merenrannan välissä. Tyrnipensaiden kasvuolosuhteita ei todennäköisesti edes voitaisi kuvata toisin tyrniä käsittelevään tieteelliseen

tekstiin liittyvällä piirustuksella tyrnipensaiden kasvupaikasta ja -olosuhteista ym. johtuen. Tekijän mahdollisuudet omaperäisen ja itsenäisen lopputuloksen luomiseen ovat siten varsin rajatut aiheen käsittelyä ohjaavien erityispiirteiden takia.

Mainituin perustein tekijänoikeusneuvosto katsoo, että lausuntopyynnössä tarkoitettu hakijan laatima tyrnin kasvupaikkaa kuvaava piirustus ei ilmennä teostason saavuttamiseen vaadittavaa itsenäisyyttä ja omaperäisyyttä. Kyseinen piirustus jää siten tekijänoikeussuojan ulkopuolelle. Piirustusta voidaan käyttää esimerkiksi toisen samaa aihepiiriä käsittelevän tekstin yhteydessä tekijänoikeuden asettamatta siihen estettä.

Tekijänoikeusneuvosto toteaa lopuksi, että tekijänoikeus ei suojaa ideoita, aiheita tai periaatteita. Kaksi henkilöä voi siten esimerkiksi tehdä piirroksen samasta aiheesta edellyttäen, että kumpikin käsittelee aihetta luovalla ja omaperäisellä tavalla.

Puheenjohtaja

Niklas Bruun

Sihteeri

Hertta Hartikainen

Lausunto on käsitelty tekijänoikeusneuvoston täysistunnossa, johon ovat osallistuneet Niklas Bruun (puheenjohtaja), Katariina Sorvari, Stig Henriksson, Päivi Liedes, Tuula Hämäläinen, Pekka Salomaa, Tiina Ryhänen, Kai Nordberg, Arto Alaspää ja Pirjo Aalto.